

studies that analyze the Ukrainian diaspora in general. However, little attention has been paid to this topic for the last two decades.

Originality. The concept of the diaspora as an institutionalized ethnonational community itself has been clarified. The conclusion on the fundamental development of the history of the Ukrainian diaspora in the 1890s - early 2000s was substantiated.

Conclusion. A review of the available scientific literature testifies to the deep and multifaceted development of the history of the Ukrainian diaspora in Canada. The scientists found out the main stages and trends of its evolution which include institutional strengthening of the diaspora and preservation of Ukrainians' Canadian national identity. Naturally, the holistic picture of the Ukrainian diaspora was reproduced by national and foreign researchers mainly in the period between the 1890s and 1990s. At the same time, the modern diaspora continues to change dynamically, and thus requires comprehensive study. Among the promising areas of study of the problem are regional specifics of the diaspora, everyday life of Ukrainians in Canada, the transformation of their mentality, and biographical research.

Key words: Ukrainian diaspora, Canada, historiography, conceptions, institutionalization, social adaptation, national identity.

Одержано редакцією 21.09.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021

УДК 94:355.4(470:477)

DOI: 10.31651/2076-5908-2021-2-31-44

ІВАНГОРОДСЬКИЙ Костянтин Васильович,
доктор історичних наук, доцент
кафедри історії України Черкаського
національного університету імені
Богдана Хмельницького,
Orcid ID: 0000-0002-4052-5253
e-mail: iwakos@ukr.net

СІНКЕВИЧ Євген Григорович,
доктор історичних наук, професор кафедри
всесвітньої історії і міжнародних відносин
Черкаського національного університету імені
Богдана Хмельницького,
Orcid ID: 0000-0001-5729-1644

ПОЛІТИКА ПАМ'ЯТІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ У СПРИЙНЯТТІ «ПОСТМАЙДАННОЇ» РОСІЙСЬКОЇ ГУМАНІТАРИСТИКИ: ЗАСОБИ ТА СТИЛІСТИКА*

У статті проаналізовано сприйняття сучасною російською гуманітаристикою української політики пам'яті. Увага зосереджена на тому, як російські дослідники сьогодні в цілому оцінюють пам'яттєвий простір України та які передумови визначають їхню візію новітніх трансформацій останнього. Провідною метою дослідження є історіографічний аналіз, в першу чергу, студій російських науковців-гуманітаріїв, присвячених процесам української політики пам'яті (й історичної політики), що були опубліковані в «постмайданний» період, тобто від 2014 р. і дотепер. Загалом, українська історична політика як явище й історіографічний прецедент посідають помітне місце у новітній російській гуманітаристиці. Тематичне спрямування дослідницьких пошуків російських науковців у царині української політики пам'яті та їхні оцінки останньої позначені заідеологізованістю, схематичністю та винятково негативними висновками. Наукова література, що аналізується є вельми неоднорідною за стилістичним спрямуванням. У більшості випадків російська гуманітаристика розглядає все, що стосується українських меморіальних практик, винятково в негативному вимірі. Простежується російська історіографічна традиція неповаги та нехтування українським національним наративом, незнання нею української

* Публікація містить результати досліджень, проведених у межах грантового проєкту Національного фонду досліджень України № 2020.02/0103 «Політика пам'яті та історична свідомість населення на окупованих Росією територіях України (ОРДЛЮ, АР Крим, Севастополь)».

історії, що позначається на її спрощеному та поверховому аналізі сучасної української політики пам'яті.

Ключові слова: російська гуманітаристика, політика пам'яті, меморіальні практики, пам'яттєвий простір, ідентичність, історична свідомість, термінологія.

Постановка проблеми. Події 2014 р. в Україні (Революція Гідності, окупація Криму та частини Донбасу Росією) кардинальним чином змінили взаємини держав у східноєвропейському регіоні та з новою силою активізували їхні меморіальні практики. Початок війни з Росією майже остаточно припинив (й до цього не вельми динамічний) українсько-російський науковий діалог, зокрема щодо гуманітарної проблематики. Перспектива вирішення конфлікту та повернення тимчасово окупованих територій під український контроль вимагатиме від уряду та науковців більш уважного ставлення до історичної політики в названих регіонах, із урахуванням тієї політики пам'яті, що насаджується тут нині країною-агресором. Не в останню чергу успіх адекватної реінтеграції цих теренів буде залежати від усвідомлення меморіальної специфіки, що пропонується їм новітньою російською гуманітаристикою та основних тенденцій, які власне й визначають внутрішню логіку розвитку останньої.

Мета. Звісно, подібна масштабність не вписується в розмір академічної статті, а відтак, ми вважаємо за необхідне зосередитись поки що на одному з її аспектів – як російські дослідники сьогодні в цілому оцінюють пам'яттєвий простір України та які передумови визначають їхню візію новітніх трансформацій останнього. Отже, провідною метою пропонованого дослідження є історіографічний аналіз, в першу чергу, студій російських науковців-гуманітаріїв, присвячених процесам української політики пам'яті (й історичної політики), що були опубліковані в «постмайданний» період, тобто від 2014 р. і дотепер.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, новочасність проблематики та відсутність згаданого вище наукового діалогу між фахівцями обох країн зумовлюють поки цілковиту відсутність дискурсу щодо порушеної проблеми, тому пропонована розвідка є «пілотною» спробою її окреслення. При цьому головною методологічною складністю є подолання «політичного галасу», що безупинно вирує навколо означеної тематики та намагання з нашого боку максимально уникнути його флуктуацій. Однак остаточно подолати такий «інформаційний шум» неможливо, позаяк ним переповнена більшість «гуманітарних» текстів російських дослідників. Не менш дошкульною доводиться визнати відсутність з боку останніх будь-яких (!) порухів у бік порозуміння з українським гуманітарним дискурсом, зокрема й щодо історичної політики, котру він у більшості й визначає.

Аналізуючи сучасну російську гуманітаристику в царині її уваги до української політики пам'яті, насамперед потрібно відзначити відсутність на нинішньому етапі ґрунтовних досліджень. Крім однієї кандидатської дисертації з цієї проблематики, захищеної в 2018 р., основний корпус джерел становлять переважно статті у фахових виданнях, з іманентною такому жанру лапідарністю стосовно предмету студіювання. Ще однією особливістю варто визнати своєрідну «полігалузеву» зацікавленість українською меморіальною проблематикою, адже серед авторів наявного корпусу текстів, крім власне істориків (які, до речі, далеко не домінують у цій поліфонії) присутні, зокрема, політологи, філософи, соціологи, філологи, економісти і навіть хіміки. Ця обставина, звісно, істотно підважує наукову фахово-історіографічну об'єктивність, пропонованих в їхніх «історичних працях» ідей і висновків. Особливо на цьому тлі вражає своєю некомпетентністю «наукова лексика» подібних творів і цілковите нерозуміння їхніми авторами сутності та специфіки історико-етнологічної термінології, вкупі із рясно пересипаними між тезами ідеологічними штампами та безпідставними звинуваченнями.

Неоднорідною відповідна література є й за стилістичним спрямуванням. На жаль, значна її частина багато в чому виглядає продовженням пропагандистської істерії, піднятої прокремлівськими ЗМІ після української Революції Гідності, подій в Криму та Донбасі, що дуже некритично і надто довірливо була сприйнята більшістю російських учених. Щоправда з часом подібний шовіністичний запал почав згасати, а риторика та термінологія дослідників набула більш виваженого та поміркованого характеру. Втім у більшості

випадків російська дослідна оптика і надалі розглядає все, що стосується українських меморіальних практик, винятково в негативному вимірі та заангажованому кремлівському політичному дискурсом форматі. Простежується дотепер і російська історіографічна традиція неповаги й нехтування щодо українського нарративу та відповідного незнання української історії, що позначається своєю чергою поверховим аналізом української політики пам'яті. Лише надзвичайно малий сегмент незалежних і, як правило, «позаакадемічних» дослідників у новітній Росії намагаються підходити до окресленої проблеми спокійно, неупереджено й об'єктивно.

Одна з дослідницьких опцій, котру ми прагнемо препарувати у нашому дослідженні, полягає у порушенні питання, наскільки сучасний «російський меморіальний досвід» може бути евристичним для української історіографії та корисним для наступної української публічної політики, в тому числі на тимчасово окупованих територіях? Втім, складається враження, що новітній російський дискурс відносно явища «політики пам'яті» багато в чому зумовлений саме українською Революцією Гідності та наступними змінами соціокультурного простору України, зокрема й у царині її історичної політики. Навіть поверхове наближення до цієї проблематики змушує чимало російських дослідників здивовано констатувати, що безпосередньо в Росії такий сегмент суспільного життя взагалі відсутній, а те що можна хоч якось віднести до сфери меморіальних практик становить собою хаотичну химерну суміш імперських і советських нарративних стереотипів, які зовсім не сприяють формуванню ні національної ідентичності, ні історичної свідомості «російського народу».

Характерною є репліка з цього приводу відомого історика А. Міллера: «Ми ж звикли думати, що політика пам'яті – це символічний ресурс, який використовується в політичній боротьбі... Ні. [Ії] інтенсифікація відбувається після перемоги [на виборах]... [і] ми бачили як вона відбувалася в Україні в 2005–2006 рр. і як це відбувається зараз, після 2014 р. [І] нам (тобто, росіянам. – *К. І.*) потрібно підтримувати жорсткість ідентифікації й опозиції у межах власної політи» [1, 169]. Науковець визнає, що лише нещодавно з'явилися тенденції посилення уваги до формування інституційного середовища політики пам'яті в Росії, яка «раніше явно відставала у цьому відношенні від більшості сусідів» [2, 92]. Так само й президент Асоціації дослідників російського суспільства (АИРО-XXI) Г. Бордогов констатує «відсутність у сучасній Росії будь-якого певного цілісного підходу до роботи з пам'яттю», одночасно наголошуючи, що й російське «академічне співтовариство поки не готове бути лише стороннім і начебто незалежним спостерігачем побутування пам'яті» [3, 156].

Вивчаючи недоліки у формуванні російської політики пам'яті, С. Белов вважає її «основними вадами» кон'юнктурний, мінливий характер, наявність внутрішніх суперечностей у змісті, ігнорування зарубіжного досвіду, застарілі елементи в інструментарії впливу на цільову аудиторію [4, 274]. Ще одним істотним недоліком московський історик називає те, що громадянам Російської Федерації (далі – РФ) дотепер не запропонований «образ майбутнього», котрий мав би глибоке символічне наповнення. У результаті, продовжується лише культивування її «історичних попередників – Радянського Союзу та Російської імперії, ідея реставрації яких продовжує грати роль сурогату образу майбутнього». Така ситуація не дозволяє мобілізувати населення на розвиток країни, руйнує систему координат, у межах якої має відбуватися такий розвиток, нівелює навіть середньострокову перспективу останнього й усе це посилює неабиякі ризики для стабільності політичної системи. Адже, не маючи «національної надмети», російське державне керівництво зациклюється на теперішньому, тобто винятково «на Путіні», що невдовзі може стати для Росії «надпотужним стрес-фактором» [5, 63–64].

Безпосередньо «путінська» політика пам'яті загострена переважно на «советську минувшину, що становить основу символічного багажу його влади й яка використовується вельми вибірково», як це переконливо доводять, зокрема, дослідження відомої російської політологині О. Малінової [6, 245]. Пікантності цій ситуації додає традиційне «замилування» російських дослідників (від аспірантів до докторів наук) своїм лідером і тому, на їхнє переконання, російська історія в його інтерпретації безсумнівно (!) є «джерелом розуміння своєї ідентичності та своєї цивілізаційної місії», яку в жодному разі

не можна критикувати «неправильно» [7, 211; 8, 17]. Більше того опозиційні офіційним погляди деякі «доктори філософських наук» розцінюють однозначно як «деструктивні технології, що підривають ще не до кінця зміцнілу та сформовану російську ідентичність», а таких «опозиціонерів» закликають «вважати ангажованими акторами повномасштабної ідеологічної війни проти Росії» [9, 45]. Після 2014 р., згідно спостереження А. Міллера, «готовність московської влади застосовувати пам'ять як простір для діалогу та співробітництва з опозиційними сегментами російського суспільства, що мало місце на початку другого десятиліття XXI ст., сьогодні практично зійшла нанівець» [2, 96–97].

Не доводиться відтак дивуватися тому, що у пострадянській Росії так і не з'явилося вагомих підстав для об'єднання країни в політичну націю, що, на думку соціолога Р. Бараш, «змушує шукати приклади солідарності у советській історичній спадщині» [10, 7]. Навіть попри те, що, як продемонстрували дослідження тієї ж вченої, за останні роки уявлення громадян, особливо молодих, щодо советського періоду природним чином стають все більш абстрактними [11, 123]. Не найпопулярнішим «національним клеєм» для сучасних росіян є й ідеологема «русский мір». Так, за даними Федерального науково-дослідного соціологічного центру Російської академії наук (ФНИСЦ РАН), у 2017 р. лише 14 % респондентів віднесли до шерегу актуальних завдань російської держави «захист “русского міра” на пострадянському просторі» та лише 11 % погодилися з тим, що «росіян у націю може з'єднати панславистська ідея» [12, 93].

Очікувано цілковитим фіаско завершилося й наївне бажання кремлівської влади негайно «створити» або, бодай адміністративно призначити, якусь «російську націю». Вже за півроку, після анонсування в жовтні 2016 р. В. Путіним підготовки закону «Про російську націю», відповідна робоча група в особі головного «кремлівського етнолога» та «національного конструктора», академіка В. Тішкова заявила, що «російське суспільство не дуже готове (?! – К. І.) до сприйняття такого поняття, як єдина нація, що об'єднує всі національності» [13]. Із певною іронією можна констатувати, що так само як Ю. Бромлей «за наказом партії» винайшов на папері «советській народ», його наступник на посаді директора Інституту етнології і антропології РАН В. Тішков у тому ж кабінеті (безсумнівно на угоду теперішній владі!) винайшов сучасну «російську націю». Однак і рудиментарний примордіалізм, і трохи модніший конструктивізм, зрештою, є значно ефемернішими теоріями, порівняно з історичною реальністю, в якій етнічна чи національна ідентичність визначається зовсім не за паспортом.

Відмова від ідеї законодавчого народження «російської нації» тим не менше з новою силою загострила дискусії щодо взагалі можливості формування (існування?) будь-якої «російської ідентичності». Крім складності етнотермінологічного визначення й інтерпретації такого феномену, існує також чимало когнітивних і світоглядних суперечностей між спільнотами так званого «багатонаціонального народу Російської Федерації», що тільки посилює в останній «кризу ідентичності» [14; 15]. У результаті, й у цьому сегменті російських меморіальних практик експерти вимушені визнати, що «курс на формування загальноросійської ідентичності поки що є тільки політична доктрина» і ця «декларація з боку влади не оформлена ні у що конкретне», а отже, все більше «лідерів думок» висловлюють взагалі сумнів у необхідності «російської надетнічної ідентичності» [16, 25; 17, 22]. Не існує поки що й «актуальної теоретичної основи відновлення метанаритиву нації та національної держави в Росії» [18, 99].

Не покращують ситуацію й термінологічні виверти ряду дослідників, коли, приміром, «повноцінна громадянська ідентичність можлива тільки на основі цивілізаційної ідентичності», а оскільки остання, буцімто, «знаходиться лише на стадії зародження, рефлексуючись як абстрактний “цивілізаційний код”, громадяни Росії *часто не відчують своєї спільності* (тут і далі курсив наш. – К. І.)» [19, 50]. Скільки б такі фантазми не «рефлексувати», ані національної (а тим більше цивілізаційної), ані громадянської ідентичності не з'явиться ні за бажанням вчених, ні за волею влади. Хоч на перший погляд виглядає дивним (втім, враховуючи сказане вище, це вже так не сприймається), але деякі російські науковці вважають відсутність сьогодні «російської ідентичності» наслідком розвитку української національної ідентичності та політики пам'яті, зокрема шляхом

«спроб України привласнення *цілих пластів спільної історії*, що реально загрожує процесам формування єдиної російської нації» [19, 50].

Неможливість обґрунтування популярної в Росії політичної міфологеми про її «безперервну тисячолітню історію» зумовлюється, в першу чергу, саме наявністю внутрішньо логічного (попри всі наукові недоліки) українського національного нарративу. Проблему поглиблює якраз те, що, на думку російських фахівців, у Росії досі «не існує єдиного офіційного історичного нарративу», а також неготовність влади до однозначного перетворення якихось сюжетів так званої «тисячолітньої історії» на якусь подобу «міфу створення», як і неготовність «брати участь у дискурсі щодо історичної спадщини України» [8, 19, 22–23; 20, 38]. Однак закономірно виникає питання, чим саме зумовлена така неготовність? На наш погляд, доволі чітко відповідь на це питання дає, зокрема, нещодавній (1 грудня 2021 р.) виступ відомого історика, професора Єльського університету та чудового знавця історії Східної Європи Т. Снайдера під час Київського Безпекового Форуму [21], в якому аналізується «історична» стаття В. Путіна «Про історичну єдність росіян та українців» [22].

Т. Снайдер зауважує, що це – не історична стаття, а винятково політична, вона взагалі не про Україну, а «насправді, вона про відсутність історії Росії, бо немає історії Росії, яку може розповісти пан Путін». Крім цього, «у розповіді пана Путіна про Росію майбутнього немає, є тільки “міфічне минуле”... й у такій історії немає місця росіянам і взагалі людям». Той політичний простір, який контролює кремлівський клептократичний режим, не може мати майбутнього, тому В. Путін заповнює його минулим. Відтак, на думку історика, проблема в тому, що, «коли читаємо цю статтю в контексті російського вторгнення в Україну та окупації її територій, то робимо висновок: Росія напала на Україну, бо *росіяни досі ще не знають, хто вони*. Росія на чолі з Путіним вторглася в Україну, аби мати змогу розповісти щось на кшталт історії про те, хто такі росіяни». До того ж ця стаття демонструє, «на якому насправді ранньому етапі перебуває Росія у сенсі створення своєї національної історії», а Україна та Білорусь відіграють при цьому роль своєрідних «історичних милиць», без яких Росія не здатна «розповісти історію про саму себе». Однак і ця історія є жахливою для Росії, адже «тотально негативна» та зводиться до формули: «Ми – люди, яких не розуміє решта світу, коли кажемо, що ми та українці – один народ». Отже, В. Путін у цей спосіб формує для Росії цілковито міфологічну ідентифікацію, котра залежить від «інших», причому тих, хто взагалі відкидають подібний російський нарратив [21].

Прірву несприйняття між обома гуманітарними дискурсами поглиблює також снобістське небажання більшості російських дослідників (але й представників політичного істеблішменту, в тому числі з когорти «лібералів») із повагою й уважністю ставитися до України та вивчати українську національну історію як один із багатьох варіантів історій європейських націй, без її моментально-однозначного відкидання як «неправильної» та безпідставним обвішуванням ідеологічними ярликами. Адже вони цілком спокійно ставляться до інших «слов'янських» країн і нарративів – польського, чеського, хорватського тощо. Натомість ми бачимо лише посилення з боку російських учених безапеляційно агресивної риторики стосовно Української держави (яку дехто навіть бере в лапки), її суверенітету, історії та політики пам'яті.

Так, дехто з «докторів наук», обурюючись «на довільне поводження з історичними фактами», цілком некомпетентно стверджує, що Українська державність «з'явилася автоматично» лише в 1991 р. [23, 88]. Ще більшою нісенітницею є твердження, буцімто, її започаткував бюрократичним рішенням советський уряд, з огляду на антишовіністичну й антиросійську «історичну концепцію М. Покровського», а тим більше те, що її успадкувала сучасна українська політика пам'яті [24, 19–20]. Натомість молодше покоління російських істориків пов'язує її коріння принаймні вже з УНР 1917 р., хоча все одно (за звичкою?) трактує українську історичну пам'ять однозначно як «помилкову» [25, 6, 46]. Демонструючи при цьому суттєву некоректність відносно неї. Приміром, повернення М. Грушевського з еміграції до Радянської України у середині 1920-х рр. подається як підстава оголосити український національний нарратив таким, що сформувався в Радянському Союзі [26, 71]. Недоречним варто визнати й іронізування відносно Голодомору, незважаючи на «авторське»

ставлення до його причин та іменуючи його дослідження в Україні «геноцидним дискурсом» [27, 122].

Традиційним «самопоясненням» такого непорозуміння для російських гуманітаріїв є перекладання провини (те ж саме чітко фіксується й у згаданій вище статті (та й загалом політиці) В. Путіна) на так званий «Захід». Упродовж кількох останніх століть, як зауважує Л. Гудков, вся російська державність вибудовувалася через протиставлення «західному ворогові», фігура якого є «одним із ключових факторів російської самобутності» [28, 43]. Один із російських професорів щиро впевнений у непричетності власної країни: «Головну роль у зруйнуванні *нашого* (російського та українського. – К. І.) *спільного простору історичної пам'яті* відіграла *цілеспрямована діяльність США та Заходу щодо підриву загальноросійської (<общерусской>) ідентичності*» [29, 34]. При цьому звучать думки, що ця «глобальна конкуренція за геополітичний простір набуває форму глобальної консцієнтальної війни з Росією, а основним її способом є маніпулювання історичною пам'яттю» [30, 461].

Дані соціологічних опитувань 2017 р. демонструють: нині 60 % росіян цілковито упевнені, що Росія – не частина Європи, а становить «особливу євразійську цивілізацію». До того ж за кілька останніх років ізоляції та медійної істерії «уявні зарубіжні вороги, чия агресія та загроза значною мірою є “продуктом” ЗМІ, перетворилися на реальність масової свідомості росіян» [31, 138]. У цьому контексті заслуговує на увагу думка Дж. Верча, що російська гуманітаристика (а у реальній політиці й В. Путін) діє в контурах «нарративного шаблону» – «Вигнання-іноземного-ворога». Цей «глибинний код», на думку американського професора, постійно застосовується «російською мнемонічною спільнотою для осмислення не лише подій минулого, але й теперішнього, подібно щодо Криму в 2014 р.» [32].

До шерегу уявного «західного ворогу» Росії сьогодні увійшла й Україна, а відтак і політика пам'яті останньої сприймається в межах «глибинного коду» традиційного російського нарративного шаблону. На жаль, «самозахистом» для російської гуманітаристики від цього нового «уявного ворогу» стала надміру заполітизована стилістика «наукових» праць, загалом агресивна риторика відносно сучасної України та її історичної політики в гуманітарному дискурсі, ефектні з популістського боку, але зовсім не ефективні з академічного погляду терміни (а радше, голослівні ідеологічні ярлики та штампи).

Приміром, доктор наук А. Кошкін вважає, що між українцями та росіянами компроміс у жодному разі неможливий, допоки буде «український вибір в Україні» (що як «антиросійський» протистоїть «руському вибору»; на жаль, професор не уточнює, чи сприятиме подібному компромісу «український вибір у Росії?»). Цей дослідник, напевно, ще й переконаний, що особливої «наукової об'єктивності» його «ідейно правильній» логіці надає зарахування представників «українського вибору в Україні» (а робить він це спільно із кандидатом *філологічних наук* В. Черданцевим на сторінках «ваківського» журналу у сфері економіки та права, котрий «орієнтований на дослідників, експертів у російських і зарубіжних наукових організаціях і аналітичних центрах» [33]) до «укрофашистів» [29, 33]. Не менш «об'єктивно» та «ґрунтовно» до українських меморіальних практик підходить і доктор історичних наук, професор Російської правової академії В. Бабенко, «науково» пояснюючи роль «бандерівців» у «державному перевороті» в Україні, «проголошенні незалежності» Криму та «громадянській війні» на Донбасі, в не менш «рецензованому», «ваківському» журналі, що видається спільно двома академічними інститутами РАН [34].

У такій стійкій боротьбі з маніпулюванням російською історичною пам'яттю з боку України, старше покоління дослідників не забуває про механізм історіографічної та мнемонічної трансмісії, залучаючи до цього ідеологічного фронту (звісно, в межах «патріотичного» виховання) підопічну молодь. Щоправда майбутню джерелознавчу майстерність і навички критичного мислення такі «історики-юнармійці» відточують винятково на матеріалах «кристально об'єктивних» російських ЗМІ. Пригадуючи біблійне «вустами немовляти глаголить...», доводиться також визнати, що чимало з постульованих ними декларацій є, насамперед, відображенням «фахових» поглядів і власної історичної свідомості їхніх наукових керівників і викладачів. Відповідні ж «наукові» тексти мало

чим відрізняються від пересічних «новин» на російському ТБ, із відповідними ярликами та звинуваченнями.

Так, ховаючись за недолугою наукоподібною мовою, молоді дослідники гаряче й упевнено виносять суворі «історичні» вердикти якійсь «відверто націоналістичній еліті України», її «проєвропейському цивілізаційному вибору», «радикальній українізації в контексті етнічної нації», що в містичний спосіб «стала механізмом перекроювання мапи цивілізацій» на угоду «інтересам колективного Заходу». На основі фантазій про існування якогось «національно-етнічного детермінанта», доводиться, що «політика пам'яті сьогодні в Україні відверто фальсифікується та міфологізується» [35]. Інший варіант «аналізу» останньої просторікує, що «*єдина мета* (? – К. І.) історичної політики у виконанні українських властей – примусове насадження націоналістичної міфології» українцям, ідентичність яких «має негативну спрямованість», адже, буцімто, разом із росіянами вони досі становлять «єдиний советський народ» [36]. Своєю чергою першокурсник іркутського істфаку, разом із наставником, вважають «агресивні наміри Москви, а тим більше особисто В. Путіна» щодо України «надуманою», але водночас «виправданою та справедливою політикою». Оскільки ж мова йде про «взаємодію великих держав», постільки таке «абстрактне поняття, як “право на самовизначення” України» не має значення (sic!), «втрачає вагу та відходить на другий план». Втім, для успішного вирішення «української кризи» майбутній історик пропонує «докласти спільні зусилля всім акторам (зі згаданого кола «великих держав». – К. І.), але декому з них попередньо варто змінити свої погляди стосовно цієї проблеми» [37, 80–81]. Сподіваємося, з останнім вельми мудрим закликком молода людина з Удмуртії звертається до власного уряду та «верховного правителя».

Залишає бажати набагато кращого й стилістична виваженість підходів російської гуманітаристики до аналізу новітньої української політики пам'яті, особливо у царині її понятійно-термінологічної обґрунтованості. Варто зауважити, що ситуація з цим сегментом може бути охарактеризована нами, як термінологічна анархія, що погіршується водночас цілковитим нехтуванням з боку дослідників будь-яких, бодай поверхових, пояснень того, який зміст вони вкладають у ті чи інші, бодай, етноісторичні категорії, котрими вони оперують (а радше, маніпулюють). Адже саме чіткість термінології впливає на статус сфери знання та визначає рівень науковості історичної епістемології. Багато в чому таку ситуацію провокують самі ж професіонали-етнологи, намагаючись «узгодити» фаховий лексикон із поточними політичними реаліями.

Крім уже згаданих вище, кількість прикладів термінологічної еквілібристики з боку російських гуманітаріїв, на жаль, не зменшується. Непоясненими їхніми авторами залишають такі поняттєві покручі, як «потворний та еkleктичний національний *псевдоміф*» (Г. Бордюгов [3, 155]); «самобутні культури *багатонаціонального народу РФ*» (Н. Ізергіна [7, 210]); «поняття “український народ” звужується до *етнічної групи*, що сприяє зміцненню націоналістичного дискурсу у рамках існуючої моделі політики пам'яті» (С. Белов [38, 51]); «український націоналізм етнографічного спрямування з відвертою міфологією» (Г. Аванесова [23, 88]); «інша цивілізаційна реальність», «російський культурно-цивілізаційний універсум» (В. Авксентьев [19, 52]); «історична політика як інструмент *нової українізації*», «примордіалістські погляди радянського керівництва» (В. Шишков [20, 35,42]); «необандерівська націоналістична ідеологія» (В. Бабенко [34, 194]); «патріотизм – не просто “*любов до Батьківщини*”, а... відчуття *любви... до Батьківщини*», «Україна – країна євразійського *класичного типу* (? – К. І.)», «моноетнічна версія історії української нації» (Г. Корольова [39, 72]) тощо.

Часто російські дослідники маніпулюють і базовими етнологічними поняттями, передусім такими, як «етнос», «нація», «націоналізм», «національна / етнічна ідентичність». Скажімо, спостерігається відверте зловживання прикметником «націоналістичний», який механістично саме відносно України застосовується в усіх випадках, коли більш доречним було б вживання терміну «національний» (свідомо чи ні, але у такий спосіб відбувається необґрунтована підміна понять). Наприклад, це помітно в дослідженнях антрополога А. Плеханова, котрий навіть окремий етап формування українського історичного календаря за часів президентства Л. Кучми назвав чомусь «націоналістичним» [27, 120]. Це тим більше

дивує, оскільки саме в працях цього науковця помітна більш-менш адекватна «нормалізація» російського тезаурусу відносно характеристики українських комеморативних практик. Зокрема, час від часу він вельми коректно веде мову про процеси не «на», але «в Україні», де 2014 р. стався не «переворот», а була «політична криза», в якій брали участь не «бандерівці» чи «укрофашисти», а «опозиційні організації» та «ультраправі рухи» [40, 190, 196, 202].

Не відстають у категоріальних нововведеннях від істориків і провідні російські етнологи, з-поміж яких свої штучні конструкти особливо видає за «наукові ноу-хау» В. Тішков (до речі, саме під його керівництвом нещодавно захистив кандидатську дисертацію згадуваний щойно А. Плеханов). Пишучи книгу «про <російський> народ і його національну (й відразу не зрозуміло, чому не «народну», або чому не про «націю»? – К. І.) самосвідомість (ідентичність)», він, по-перше, не пояснює, чому ототожнює два останні поняття, а по-друге, не пояснює, чому вони «роблять росіян *народом-нацією*». Втім, це не дуже-то йому й потрібно, адже відразу після вигадки нового типу спільноти «народ-нація» все стає зрозумілим. Тут він посилається на дві промови В. Путіна, а на думку останнього, в нього «є всі підстави говорити про російський *народ* як про єдину *націю*». Особливо анекдотично ця «лінія партії» виглядає кількома сторінками пізніше, коли В. Тішков, обурюючись фактом існування української мови як єдиної державної в Україні, заявляє, що немає поняття «етнос-нація» (але звідки ж тоді «народ-нація» й чим, зрештою, вони відрізняються, крім політизованого словоблуддя?), а «спроби пов'язати етнічність із державністю» в Україні, буцімто, «ускладнюють процес *громадянського націєбудівництва*» [41, 3, 8].

Вершиною ж подібної «етнотворчості» директора Інституту етнології та антропології РАН є «*єдина можлива формула* (курсив наш. – К. І.) в нашій країні: *Російський народ – це нація націй* (курсив В. Тішкова. – К. І.)» [41, 601] (хоча це явно поки не дотягує до «формули» В. Кожінова: «Росія – не нація, а континент» [42, 209]). Подібні термінологічні виверти можна пояснити тим, що будучи палким прихильником конструктивізму, В. Тішков, напевно, досить наївно вважає, що, сконструйовані ним терміни, в одну мить, за відповідної політичної підтримки Кремля, ліквідують усі етнічні ідентичності сотень не-російських етносів у межах РФ і «забезпечать громадянську злагоду у великій державі», а чергова – на цей раз «формула “єдності в багатоманітті”» – єдина, «що може бути реалізована в облаштуванні *багатоетнічної країни*», в якій «*монокультурна спільнота* (очевидно, чеченці вже прийняли православ'я? – К. І.) під назвою *російська нація – форма надетнічної громадянської ідентичності росіян*» [43, 440]. Ось така виходить «патріотична» та лояльна «етногромадянська надідеологія» по-російськи, в якій багато паранаукових ілюзій, але катма наукової адекватності. Звідси й не доводиться дивуватись, що в російській історіографії досі присутні висловлювання, котрі демонструють кричущу недбалість і згубну заангажованість сучасних російських дослідників у доборі та трактовці етноісторичних понять. Стає відтак зрозумілим, чому досі не вдається наблизитися в Росії до формування російської ідентичності, адже тут досі популярні такі пасажі, як наступний: «<Русский> народ як нація виник в ході складних і тривалих історичних процесів із *триєдиного* (? – К. І.) *східнослов'янського народу – <русских>* (велікоросов, малоросов, белоросов)» [44, 9]. Справді, правий Т. Снайдер, що «росіяни досі ще не знають, хто вони»!

Попри значний поліфонічний «меморіальний бум» сучасної полігалузевої російської гуманітаристики, відсутність власне «російської політики пам'яті» як явища (зокрема й через відсутність «національного метанаративу») та неможливість ані «моноетнічної», ані «національної» російської ідентичності змушують російських вчених і надалі аналізувати українську історичну політику через оптику советських стереотипів. При цьому вони відштовхуються по суті від методологічних архаїчних лінв «боротьби з історичними фальсифікаціями» та «боротьби з буржуазним націоналізмом», лише маскуючи відверті ідеологічні й ангажовані наміри модернізованою (причому за західним зразком) наукоподібною риторикою. На жаль, академічна незалежність і об'єктивність, як і позаідеологічна неупередженість, очевидно, залишаються для більшості російських учених поки що недосяжними, а можливо й небажаними категоріями, адже конформізм був іманентною ознакою советського суспільства, за лекалами якого вибудовується і сучасна «російська мнемонічна спільнота».

Тематичний репертуар дослідницьких пошуків російських гуманітаріїв у царині української політики пам'яті, як і градус їхніх оцінок останньої не може не вражати одноманітністю з обов'язковими винятково негативістськими конклюдіями. Більшість відповідних «студій» побудовані за кліше, котрим українська політика пам'яті визначається як така, що має «чітку орієнтацію на прочитання національної історії на кшталт антисоветизму, антикомунізму, русофобії та крайніх форм націоналізму (що згодом виявилось у формі кампанії зі знищення советських меморіальних об'єктів, так званого «ленінопаду»)», а тепер спостерігається новий імпульс процесу ревізії минулого України, тому тут політика пам'яті ще жорсткіше, ніж у попередній період, прив'язана до ексклюзивного, націоналістичного дискурсу, внаслідок чого поставлена під сумнів сама можливість створення історичного нарративу, що об'єднує громадянську націю». Ключовим винуватцем такої ситуації оголошується Український інститут національної пам'яті (УІНП) – «"мозковий танк", що обслуговує реалізацію меморіальної політики *офіційного Києва* (очевидно, існує ще й «неофіційний»?! – К. І.)» [38, 50–54]. Дехто вбачає в цій інституції ще й інструмент для «придушення альтернативної культури пам'яті» [45, 184], під якою розуміється советсько-російський ностальгічно-гібридний світогляд, відомий більше, як «руській мір». Адже, вся конструкція останнього, «в якій інтерпретації її собі не уявляти, *неминуче руйнується*, за умови видалення з цієї конструкції українського елемента» [19, 49].

До цієї схеми, як правило, додаються ще кілька штрихів, що не вписуються в «альтернативну пам'ять», яку бажать бачити в Україні російські гуманітарії: «Основою формування нової концепції національної історії України стало прагнення до задавнення української державності та її протиставлення державності російській. Особлива увага приділяється політиці декомунізації та позбавлення історичної пам'яті советської спадщини, трактування голодомору як геноциду українського народу, створення пантеону нових національних героїв, серед яких чільне місце займають діячі націоналістичних організацій. Зокрема, президентство П. Порошенка пройшло під *умовним гаслом* (? – К. І.) декомунізації, під яким *правильніше* розуміти спробу позбавити історичну пам'ять не так советської спадщини, як російського впливу» [46, 111–117]. Дехто навіть видає бажане за дійсне, переконуючи, що декомунізація в Україні є передумовою «провалу *української версії* (? – К. І.) державного будівництва» [47, 34]. Дехто «вповні вважає "декомунізацію" складовою технологій деконструкції *руського міра*» в постмайданній Україні» [19, 52]. Обов'язково спеціально наголошується, що українська національна пам'ять – не «національна», а – «націоналістична», вона «насилено насаджується», з метою знищення «загальної *руської* історії та культури», поширення «русофобії та негативного образу Росії». Все це робиться зусиллями «бандерівських формувань», за рахунок «американських і західноєвропейських спонсорів». Ними ж створені «добровольчі батальйони, що здійснюють на Донбасі геноцид проти російськомовного населення...» і т. п. Звісно, у такій ситуації «військово-польового трибуналу» шукати майданчик для академічної дискусії чи діалогу задля суспільного порозуміння не доводиться.

Висновки. Українська історична політика як явище й історіографічний прецедент посідають помітне місце у новітній російській гуманітаристиці, збурюючи в ній і етносоціальні ревності, і методологічний неспокій. Попри те, що природний науковий аналіз потребує зосередженості та спокійної зваженості, і кримська, і донбаська афери російського уряду прирекли й підвладну йому гуманітарну сферу продовжувати роздмухувати свою шовіністичну та ксенофобську риторичку відносно національного розвитку суверенної Української держави, зокрема створювати ідеологічні та пропагандистські шанці на полі академічного дискурсу. Відсутність же і в публічній політиці, і на рівні наукового конструювання власної політики пам'яті змушує Росію й надалі триматися за советське минуле. Однак, насамперед, потрібно враховувати ту обставину, що й тимчасово окупованим територіям України вона не може (і навряд чи у найближчій перспективі зможе) запропонувати у цій царині нічого конкретного, окрім облудної міфології «руського міра» як сурогату рожево-советської ностальгії з давно втраченою «державною величчю».

Список використаної літератури

1. Политика памяти в России, странах ЕС и государствах постсоветского пространства: типология, конфликтный потенциал, динамика трансформации (Стенограмма дискуссии) // Методологические вопросы изучения политики памяти : сб. научн. тр. / отв. ред. А. Миллер и Д. Ефременко. – Москва; Санкт-Петербург : Нестор-История, 2018. – С. 167–195.
2. Миллер А. Рост значимости институционального фактора в политике памяти – причины и последствия / А. Миллер // Полития. – 2019. – № 3. – С. 87–102.
3. Бордюгов Г. Изучение «политики памяти» – задача научная или политическая? / Г. Бордюгов // Международная аналитика. – 2020. – Т. 11, № 3. – С. 151–158.
4. Белов С. Недостатки формирования политики памяти в России (результаты обобщения экспертных мнений) / С. Белов // Вестник РУДН. Серия: Политология. – Москва, 2018. – Т. 20, № 2. – С. 269–277.
5. Белов С. Перспективы использования политического мифа как ресурса формирования образа будущего в массовом сознании (на примере России) / С. Белов // Каспийский регион : политика, экономика, культура. – Астрахань, 2019. – № 1. – С. 62–68.
6. Малинова О. Официальная риторика и конструирование национального прошлого: анализ тематического репертуара памятных речей президентов РФ (2000–2013 гг.) / О. Малинова // Власть и элиты. – 2014. – № 1. – С. 224–246.
7. Изергина Н. Политика памяти в формировании российской идентичности / Н. Изергина // Историческое прошлое и образы истории / под ред. В. Данилова и Л. Черновой. – Саратов : Саратовский источник, 2019. – С. 209–217.
8. Пахалюк К. Историческое прошлое как основание российской политики (на примере выступлений Владимира Путина в 2012–2018 гг.) / К. Пахалюк // Полития. – 2018. – № 4. – С. 6–31.
9. Авксентьев В. Идеологическая война против России: анализ идей внешних и внутренних акторов / В. Авксентьев, Б. Аксюмов, В. Васильченко // Политическая экспертиза. – 2017. – Т. 13 (№ 3). – С. 40–56.
10. Бараш Р. Национальное самосознание россиян после 2014 г. / Р. Бараш // Социологическая наука и социальная практика. – 2018. – Т. 6 (№ 4). – С. 7–18.
11. Бараш Р. Поиски оснований российского национального самосознания после 2014 г.: контекст фронтальных исследований / Р. Бараш // Журнал фронтальных исследований. – 2018. – № 4. – С. 122–146.
12. Двадцать пять лет социальных трансформаций в оценках и суждениях россиян: опыт социологического анализа / под ред. М. Горшкова, В. Петухова. – Москва : Весь Мир, 2018. – 384 с.
13. Закон о российской нации переименовали из-за «неготовности общества» // Интернет-портал «РБК» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/58be037c9a7947ec1775ca3e>.
14. Малинова О. Политики идентичности в постсоветской России / О. Малинова // ПостНаука. – 2015. – 30 августа [Электронный ресурс] – Режим доступа : <https://postnauka.ru/video/51378>.
15. Гриценко Г. Политики идентичности как условие формирования российской идентичности / Г. Гриценко // Universum : Общественные науки: электрон. научн. журн. – 2016. – № 12 [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://7universum.com/ru/social/archive/item/4020>.
16. Авксентьев В. Политика идентичности в современной России: конструкция и деконструкция (экспертное мнение) / В. Авксентьев, Б. Аксюмов, В. Васильченко // Научная мысль Кавказа. – 2017. – № 3. – С. 23–32.
17. Авксентьев В. Политика идентичности в России: формирование и проблемы / В. Авксентьев // Время больших перемен: политика и политики : мат. конф / под ред. О. Гаман-Голутвиной и др. – Москва : РУДН, 2017. – С. 21–22.
18. Шишков В. Распавшийся нарратив: постимперский дискурс о национальном государстве в России / В. Шишков, С. Хорошев // Среднерусский вестник общественных наук. – 2021. – Т. 16, № 1. – С. 87–101.
19. Авксентьев В. Технологии деконструкции русского мира в постмайданной Украине / В. Авксентьев, Б. Аксюмов // Научная мысль Кавказа. – 2016. – № 3. – С. 47–55.
20. Шишков В. Актуальные проблемы и перспективы украинского национального строительства / В. Шишков // Россия и новые государства Евразии. – 2021. – № 2. – С. 31–46.
21. Снайдер Т. Путін постійно говорить про Україну через відсутність у Росії власної історії (01.12.2021) [Електронний ресурс] – Режим доступу : <https://ksf.openukraine.org> (Виступ : https://www.youtube.com/watch?v=A7YcjSmSu44&ab_channel=OpenUkraine).

22. Путин В. Про історичну єдність росіян та українців / В. Путин // Сайт Кремля, 12.07.2021 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>.
23. Аванесова Г. Нациогенез русских и украинцев как факторы развития разных типов государственности в XX – начале XXI в. / Г. Аванесова, Е. Иванова // Власть. – 2015. – № 5. – С. 85–91.
24. Асеев А. Россия в «войнах памяти»: историческая политика в Восточной Европе / А. Асеев, В. Шишков // Вестник Московского государственного лингвистического университета. Серия : Общественные науки. – Москва, 2020. – Вып. 2. – С. 9–23.
25. Плеханов А. А. Инструментализация истории в политике нацистроительства Украины в постсоветский период : дисс. ... канд. ист. наук: 07.00.07 – этнография, этнология, антропология / Институт этнологии и антропологии РАН / А. А. Плеханов. – Москва, 2018. – 276 с.
26. Плеханов А. Историческая политика в государственном дискурсе Украины в постсоветский период / А. Плеханов // Вестник Пермского научного центра УрОРАН. – 2016. – № 5. – С. 68–77.
27. Плеханов А. Формирование календаря государственных праздников и памятных дат в постсоветской Украине / А. Плеханов // Этнографическое обозрение. – 2019. – № 5. – С. 116–132.
28. Гудков Л. Идеологема врага. «Враги» как массовый синдром и механизм социокультурной интеграции / Л. Гудков // Образ врага / сост. Л. Гудков. – Москва : ОГИ, 2005. – С. 7–79.
29. Кошкин А. Украинский вопрос в контексте современной российской этнополитологии / А. Кошкин, В. Черданцев // Актуальные проблемы экономики и права. – 2015. – № 1. – С. 32–38.
30. Гарас Л. Манипулирование исторической памятью в контексте реализации целей и задач «гибридной войны» / Л. Гарас // История и современное развитие Причерноморья в контексте формирования патриотизма и укрепления ценностей российской цивилизации : мат. Межд. конф. / отв. ред. А. Баранов и В. Касьянов. – Краснодар : Кубанский гос. ун-т, 2018. – С. 458–461.
31. Бараш Р. О некоторых причинах «советской» ностальгии и особенностях исторической памяти россиян о советском периоде / Р. Бараш // Социологическая наука и социальная практика. – 2017. – Т. 5 (№ 4). – С. 124–151.
32. Wertsch J. Narrative Tools, Truth, and Fast Thinking in National Memory: A Mnemonic Standoff between Russia and the West over Ukraine / J. Wertsch // Memory Practices and Learning: Interactional, Institutional and Sociocultural Perspectives / A. Makitalo (eds.). – Charlotte : Information Age Publishing, 2017. – P. 233–248; цит. за: Верч Дж. Нарративные инструменты, истина и быстрое мышление в национальной памяти: мнемоническое противостояние между Россией и Западом по поводу Украины / Дж. Верч // Гефтер : интернет-журнал. – 2018 [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://gefeter.ru/archive/24775>.
33. О журнале «Актуальные проблемы экономики и права» [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://apel.ieml.ru/about?lang=rus>.
34. Бабенко В. Образ России на Украине: от «братского народа» до «государства-агрессора» / В. Бабенко // Россия и современный мир. – 2015. – № 3. – С. 184–195; О журнале «Россия и современный мир» [Электронный ресурс]. – Режим доступу : <http://rossovmir.ru/about.php>.
35. Абрадова Е. Формирование новой украинской идентичности в постмайданный период (2014–2018 гг.) / Е. Абрадова // Власть. – 2018. – № 5. – С. 174–176.
36. Бардина К. Историческая память и исторический ревизионизм на Украине / К. Бардина // Постсоветские исследования. – 2019. – Т. 2, № 2. – С. 1055–1060.
37. Илюшин И. Феномен украинского политического кризиса и его влияние на российско-украинские отношения / И. Илюшин, И. Олейников // 30 лет без Союза: потери, удачи, перспективы : мат. студ. конф. / ред. Ю. Зуляр. Иркутск : ИГУ, 2021. – С. 78–82.
38. Белов С. Политика памяти на Украине: позиционирование истории Великой Отечественной войны после событий Евромайдана / С. Белов // Информационные войны. – 2019. – № 1. – С. 50–55.
39. Королёва Г. Трансформация концептуальных основ исторической науки в современной Украине / Г. Королёва // Вестник Омского государственного педагогического университета. Серия : гуманитарные исследования. – 2015. – № 3. – С. 72–77.
40. Плеханов А. Разрушение пространства советского символического господства в постсоветской Украине / А. Плеханов // Политическая наука. – 2018. – № 3. – С. 190–216.
41. Тишков В. А. Российский народ: история и смысл национального самосознания / В. А. Тишков. – Москва : Наука, 2013. – 649 с.
42. Кожин В. В. Пятый пункт. Межнациональные противоречия в России / В. В. Кожин. – Москва : Яуза, Эксмо, 2005. – 480 с.
43. Тишков В. Этнополитика в истории постсоветской России / В. Тишков // Этнический и религиозный факторы в формировании и эволюции российского государства / отв. ред. Т. Красовицкая, В. Тишков. – Москва : Новый хронограф, 2012. – С. 380–444.

44. Бутромеев В. Великая Россия / В. Бутромеев. – Москва : ОЛМА Медиа Групп, 2014. – 304 с.
45. Воронович А. Роль европейской политики памяти в государственной исторической политике Молдовы и Украины в 2000-х годах / А. Воронович // Политическая наука. – Москва, 2018. – № 3. – С. 204–230.
46. Левченко А. Политика памяти в контексте внешнеполитического курса Украины в 2014 – начале 2019 г. / А. Левченко // Россия и современный мир. – 2019. – № 4. – С. 111–126.
47. Березняков Д. Символическая политика постсоветской Украины: конструирование легитимирующего нарратива / Д. Березняков, С. Козлов // Полис. – 2015. – № 4. – С. 34–45.

References

1. The politics of memory in Russia, the EU countries and the states of the post-Soviet space: typology, conflict potential, dynamics of transformation (Transcript of the discussion) (2018). In: A. Miller and D. Efremenko (ed.). *Methodological issues of studying the politics of memory*, 167–195. Moscow; St. Petersburg. (in Russ.)
2. Miller, A. (2019). The growing importance of the institutional factor in the politics of memory – causes and consequences. *Politiya*, 3, 87–102. (in Russ.)
3. Bordyugov, G. (2020). Studying the “politics of memory” – a scientific or political task? *International analytics*, 3, 151–158. (in Russ.)
4. Belov, S. (2018). Disadvantages of the formation of a policy of memory in Russia (the results of summarizing expert opinions). *Bulletin of RUDN. Series: Political Science*, 2, 269–277. (in Russ.)
5. Belov, S. (2019). Prospects for using the political myth as a resource for shaping the image of the future in the mass consciousness (on the example of Russia). *Caspian region: politics, economy, culture*, 1, 62–68. (in Russ.)
6. Malinova, O. (2014). Official rhetoric and construction of the national past: analysis of the thematic repertoire of memorable speeches of the presidents of the Russian Federation (2000–2013). *Power and elites*, 1, 224–246. (in Russ.)
7. Izergina, N. (2019). The politics of memory in the formation of Russian identity. In: V. Danilov and L. Chernova (ed.). *Historical past and images of history*, 209–217. Saratov. (in Russ.)
8. Pakhalyuk, K. (2018). Historical past as the basis of Russian polity (on the example of Vladimir Putin’s speeches in 2012–2018). *Polity*, 4, 6–31. (in Russ.)
9. Avksentyev, V. et al. (2017). Ideological war against Russia: analysis of the ideas of external and internal actors. *Political expertise*, 3, 40–56. (in Russ.)
10. Barash, R. (2018). National consciousness of Russians after 2014. *Sociological science and social practice*, 4, 7–18. (in Russ.)
11. Barash, R. (2018). Search for the foundations of Russian national identity after 2014: the context of frontier studies. *Journal of frontier studies*, 4, 122–146. (in Russ.)
12. M. Gorshkova, V. Petukhova (ed.). (2018). *Twenty-five years of social transformations in the assessments and judgments of Russians: the experience of sociological analysis*. Moscow. (in Russ.)
13. The law on the Russian nation was renamed due to the “unreadiness of society”. Retrieved from: <https://www.rbc.ru/rbcfreenews/58be037c9a7947ec1775ca3e>. (in Russ.)
14. Malinova, O. (2015). Identity politics in post-Soviet Russia. *PostNauka*. Retrieved from: <https://postnauka.ru/video/51378>. (in Russ.)
15. Gritsenko, G. (2016). Identity politics as a condition for the formation of Russian identity. *Universum: Social sciences*, 12. Retrieved from: <http://7universum.com/ru/social/archive/item/4020>. (in Russ.)
16. Avksentyev, V. et al. (2017). Identity politics in modern Russia: construction and deconstruction (expert opinion). *Scientific Thought of the Caucasus*, 3, 23–32. (in Russ.)
17. Avksentyev, V. (2017). Identity politics in Russia: formation and problems. In: O. Gaman-Golutvina et al. (eds.). *Time of big changes: politics and politics*, 21–22. Moscow. (in Russ.)
18. Shishkov, V., Horoshev, S. (2021). The disintegrated narrative: post-imperial discourse about the national state in Russia. *Central Russian Bulletin of Social Sciences*, 1, 87–101. (in Russ.)
19. Avksentyev, V., Aksyumov B. (2016). Technologies of deconstruction of the Russian world in post-Maidan Ukraine. *Scientific Thought of the Caucasus*, 3, 47–55. (in Russ.)
20. Shishkov, V. (2021). Actual problems and prospects of Ukrainian national construction. *Russia and the new states of Eurasia*, 2, 31–46. (in Russ.)
21. Snyder, T. (2021). Putin to constantly talk about Ukraine through the visibility of the Russian government. Retrieved from: <https://ksf.openukraine.org>.
22. Putin, V. (2021). About the historical identity of Russians and Ukrainians. *Kremlin website*, Retrieved from: <http://kremlin.ru/events/president/news/66182>. (in Ukr.)

23. Avanesova, G., Ivanova E. (2015). Natiogenesis of Russians and Ukrainians as factors in the development of different types of statehood in the XX – early XXI c. *Power*, 5, 85–91. (in Russ.)
24. Aseev, A., Shishkov, V. (2020). Russia in “wars of memory”: historical policy in Eastern Europe. *Bulletin of the Moscow State Linguistic University. Series: Social Sciences*, 2, 9–23. (in Russ.)
25. Plekhanov, A. (2018). *Instrumentalization of history in the nation-building policy of Ukraine in the post-Soviet period*. Dissertation of candidate of sciences (history). Moscow. (in Russ.)
26. Plekhanov, A. (2016). Historical politics in the state discourse of Ukraine in the post-Soviet period. *Bulletin of the Perm scientific center URAN*, 5, 68–77. (in Russ.)
27. Plekhanov, A. (2019). Formation of the calendar of public holidays and memorable dates in post-Soviet Ukraine. *Ethnographic review*, 5, 116–132. (in Russ.)
28. Gudkov, L. (2005). The enemy’s ideologue. “Enemies” as a mass syndrome and a mechanism of sociocultural integration. In: *Image of the enemy*, 7–79. Moscow. (in Russ.)
29. Koshkin, A., Cherdantsev, V. (2015). The Ukrainian question in the context of modern Russian ethnopolitology. *Actual problems of economics and law*, 1, 32–38. (in Russ.)
30. Garas, L. (2018). Manipulation of historical memory in the context of realizing the goals and objectives of the “hybrid war”. In: A. Baranov and V. Kasyanov (eds.). *History and modern development of the Black Sea region in the context of the formation of patriotism and strengthening the values of Russian civilization*, 458–461. Krasnodar. (in Russ.)
31. Barash, R. (2017). On some reasons for the “Soviet” nostalgia and features of the historical memory of Russians about the Soviet period. *Sociological Science and Social Practice*, 4, 124–151. (in Russ.)
32. Wertsch, J. (2017). Narrative Tools, Truth, and Fast Thinking in National Memory: A Mnemonic Standoff between Russia and the West over Ukraine. In: A. Makitalo et al. (eds.). *Memory Practices and Learning: Interactional, Institutional and Sociocultural Perspectives.*, 233–248. Charlotte; cit. for: Wertsch, J. (2018). Narrative tools, truth and quick thinking in national memory: mnemonic confrontation between Russia and the West over Ukraine. *Gefter: Internet magazine*. Retrieved from: <http://gefeter.ru/archive/24775>. (in Russ.)
33. About the journal “Actual problems of economics and law”. URL: <http://apel.ieml.ru/about?lang=rus>. (in Russ.)
34. Babenko, V. (2015). The image of Russia in Ukraine: from the “brotherly people” to the “aggressor state”. *Russia and the modern world*, 3, 184–195; About the journal “Russia and the modern world”. Retrieved from: <http://rosovmir.ru/about.php>. (in Russ.)
35. Abradova, E. (2018). Formation of a new Ukrainian identity in the post-Maidan period (2014–2018). *Power*, 5, 174–176. (in Russ.)
36. Bardina, K. (2019). Historical memory and historical revisionism in Ukraine. *Post-Soviet studies*, 2, 1055–1060. (in Russ.)
37. Ilyushin, I., Oleinikov I. (2021). The phenomenon of the Ukrainian political crisis and its impact on Russian-Ukrainian relations. In: Y. Zulyar (ed.). *30 years without the Union: losses, luck, prospects*, 78–82. Irkutsk. (in Russ.)
38. Belov, S. (2019). Politics of memory in Ukraine: positioning the history of the Great Patriotic War after the events of Euromaidan. *Information wars*, 1, 50–55. (in Russ.)
39. Koroleva, G. (2015). Transformation of the conceptual foundations of historical science in modern Ukraine. *Bulletin of the Omsk State Pedagogical University. Series: humanities research*, 3, 72–77. (in Russ.)
40. Plekhanov, A. (2018). Destruction of the space of Soviet symbolic domination in post-Soviet Ukraine. *Political Science*, 3, 190–216. (in Russ.)
41. Tishkov, V. (2013). *Russian people: history and meaning of national identity*. Moscow. (in Russ.)
42. Kozhinov, V. (2005). *The fifth point. Interethnic contradictions in Russia*. Moscow. (in Russ.)
43. Tishkov, V. (2012). Ethnopolitics in the history of post-Soviet Russia. In: T. Krasovitskaya and V. Tishkov (eds.). *Ethnic and religious factors in the formation and evolution of the Russian state*, 380–444. Moscow. (in Russ.)
44. Butromeev, V. (2014). *Great Russia*. Moscow. (in Russ.)
45. Voronovich, A. (2018). The role of the European politics of memory in the state historical policy of Moldova and Ukraine in the 2000s. *Political science*, 3, 204–230. (in Russ.)
46. Levchenkov, A. (2019). The politics of memory in the context of the foreign policy of Ukraine in 2014 – early 2019. *Russia and the modern world*, 4, 111–126. (in Russ.)
47. Bereznyakov, D., Kozlov, S. (2015). Symbolic policy of post-Soviet Ukraine: construction of a legitimizing narrative. *Polis*, 4, 34–45. (in Russ.)

IVANGORODSKY Kostiantyn, Doctor of Sciences (History), Associate Professor, Department of History of Ukraine, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,
e-mail: iwakos@ukr.net

SINKEVYCH Yevhen, Doctor of Sciences (History), Associate Professor, Department of World History and International Relations, Bohdan Khmelnytsky National University of Cherkasy,

MEMORY POLITICS OF CONTEMPORARY UKRAINE IN THE PERCEPTION OF “POST-MAIDAN” RUSSIAN HUMANITARIAN STUDIES: MEANS AND STYLISTICS

Abstract. Introduction. *In the article is analyzed the perception of the Ukrainian politics of memory by contemporary Russian humanities. The focus is on how Russian researchers today assess the memory space of Ukraine as a whole and what preconditions determine their vision of its latest transformations. The events of 2014 in Ukraine (Revolution of Dignity, occupation of Crimea and parts of Donbass by Russia) changed radically the relations between the states in the Eastern European region and intensified their memorial practices with renewed vigor. The beginning of the war with Russia almost completely stopped the Ukrainian-Russian scientific dialogue (that was not very dynamic), in humanitarian issues.*

Purpose. *The main goal of the research is historiographical analysis, first of all, of Russian humanities scholars studies about the processes in Ukrainian politics of memory (and historical politics), which were published in the “post-Maidan” period, from 2014 until now.*

Results. *The lack of scientific dialogue between Ukrainian and Russian scientists leads to a complete lack of discourse about the problem, so this investigation is the first attempt to delineate it. The main methodological difficulty is overcoming the “political uproar” that is constantly raging around this topic. However, it is impossible to overcome entirely such “information noise” because it overwhelms most of the “humanitarian” texts of Russian researchers. The “scientific vocabulary” of their works, the authors’ complete misunderstanding of the essence and specifics of historical and ethnological terminology are particularly striking.*

The analyzed scientific literature is very heterogeneous in stylistic direction. In most cases, the Russian humanities views everything, that relates to Ukrainian memorial practices exclusively in a negative light. There is a Russian historiographical tradition of disrespect and neglect of the Ukrainian national narrative, ignorance of Ukrainian history, which affects on its simplified and superficial analysis of modern Ukrainian memory policy.

Conclusion. *In general, Ukrainian historical policy as a phenomenon and historiographical precedent occupies a prominent place in modern Russian humanities. The thematic direction of the Russian scholars research in the field of Ukrainian memory policy and its assessments are marked by ideological, schematic and extremely negative conclusions.*

Key words: *Russian humanities, politics of memory, memorial practices, memorial space, identity, historical consciousness, terminology.*

Одержано редакцією 11.10.2021
Прийнято до публікації 25.10.2021

